

Elmaradt lakodalom

— Mi nem esküdtünk meg. Csak összekerültünk. A Tata akkor még nem volt elválva. Most meg már minek nekünk az eskü? Nyugdíj csak akkor maradna rám, ha eskü után tizennégy évet élénk együtt. Idestova betöltjük a nyolcvanát, nem élünk mi még tizennégy évet. Nem járkalunk mi már sehova, eskü ide, eskü oda, ettől már semmi bajunk. Családunk már úgysem lett, hát mindegy. Engem ezért csak úgy hívnak: H. néni.

— Cséplőgép-tulajdonos voltam, 1953-ban ide *planifikáltak* a gépemmel, Antra. Ez a gép elsőrendű rizksását csépelte, magam csináltam, speciálisan úgy, hogy ne törje a szemeket. Abban az időben ezen a vidéken nagy rizskultúra volt. Szinte minden gazdának rizzsel kellett bevetnie a földjét. Így kerültem a feleségem udvarára is, ide, erre az udvarra. Jó formájú, ügyes asszony volt. Özvegy. Előtte már két asszonyt letudtam. Aztán meg ő is kulák volt, akárcsak én. Nála maradtam.

— Bélzerénden születtem, tizenhat éves voltam, amikor idehoztak a faluba, gazdag fiúhoz, feleségül. 42 kishold föld, szőlő meg ház. En akartam. Azt mondta anyám, te szaktítottad, te szagoljad. Hát bizony nagyon nehéz volt. Itt aztán meg kellett fogni a munka végét, mert hát volt is amibe, meg hát nem volt, aki mellénk odaszegődjék. Pedig dolgos ember volt az uram. Két hétig eget a keze alatt a munka hajnaltól éjfélig, utána két hétig húzatta a cigánnyal, ivott. Abban az időben nagyon ittak az emberek. Igaz, hogy most is.

— Simonyifalván születtem, anyám pólyában vitt ki Amerikába, apám után. Négyen voltunk testvérek, legkisebb öcsém ott is született. Az úgy volt, hogy apám pénzt azt küldött, csak levelet nem írt. Sokáig nem jött semmi hír, anyám becsomagolt egy bőröndbe, s három gyerekkel utánaindult a nagyvilágba. *Percanbojban** éltünk, *Newjorktól* negyven percet ment a vonat. Ez egy tengerparti város, kikötő. A *Kis bílen* laktunk, a telepen. *Véber pléz*, így mondták angolul. Apám otthon kubikus ember volt, itt egy gyárban dolgozott mint munkavezető. Kilenclyukú téglákat csináltak, a *livert* építették. Sok ember kellett, apám kihozott még 22 kubikot hazulról. Jól dolgoztak, becsülték őket. Még Zeréndről is jöttek, az egyikre emlékszem, Adorján Gyulának hítták, nagyon erős volt. Sokat kerestek. Apám a kormánybankba tette be a pénzét, hadd fiaddzon, mondogatta esténként, s ha majd hazamegyünk, akkor gazdagok legyünk. Egy este hírül hozták, mert a magyarok mindig összezártak, vagy talán az újságba olvasta, már nem tudom, hogy a kormánybankba tett betétpénzek elvesződnek, mert a bank csődbe jutott. Apám idegesen elsietett. Visszajött, mert a tömegtől nem lehetett bejutni. Megfogta a kezemet, magával vitt. Gyere, mondta, menjünk, keressük meg a takarító embert, az is erdélyi. Hátul az udvarban felkiabált az emeletre: „Mái, Ioani!“ Az egyik ablakban megjelent egy ember. „Hallod? Menj, kérdezd meg, kiadják-e a betétemet koronában?“ „Kiadják“ — ordította vissza. Emlékszem, apám a ház falán, a tűzoltólétrán mászott fel, így aztán koronában vette ki a pénzt, mert dollárt nem adtak. Rá nyolc napra meg is bukott a bank. Apám nem tudta, mit csináljon a sok pénzzel. Közben jött a levél, hogy nagyapám otthon beteg lett. „Gyerünk haza“ — döntött apám. — Ide visszajöhetünk bármikor. Mert amerikai honpolgárok voltunk. Hazaötöttünk hát látogatóba. Amikor vissza akartunk indulni, kitört a háború. Ment apám a főispáni hivatalba az útlevelekért, mert oda kellett beadni *vizáért*, közölték velem, hogy elveszett. Valaki meglógott velük. Nem volt mit csinálni, volt is már földünk, még vett hozzá az apám, elkezdett gazdálkodni. De egy év múlva őt is behívték katonának. Ezért aztán elvesztette honpolgárságát. Így maradtunk Simonyifalván. Oda is volt négy évig a háborúban. Mi itthon kínlódtunk. Mondja egyszer anyám: „Gyere vessünk cirkot.“ Két lóval felszántottunk, hívtuk a nagyapámat, hogy vesse el a magot, én vittem az ől ajtáját

* Perth, Amboy

a hátamon, nagyapám meg kötényéből szórta rá a magot. Azt állították, így egyenletesebb. Kínlódás volt. Tizenkét éves voltam, amikor eljöttünk Amerikából, én ott egészen mást láttam. Meg is untam a paraszti munkát. „En nem bánom, anyám, akármilyen legyek — mondtam neki cirokgyomlálás közben —, de nem leszek földmunkás.” Ott is hagytam kint a földön. Elmentem a kovácsmesterhez, aki 77 éves volt már akkor, hívott is már máskor: „Gyere, Miska, gyere főlzabadítalak.” Kitanultam a mesterséget. A vérem azonban tovább hajtott Székudvarra Szűcs Istvánhoz kovácssegédnek. Onnan Aradra mentem. Hallottam, hogy Bukarestbe keresik a szakmunkásokat. A Dumitru Voineába mentem, egy magáncéghez. A tulajdonos felvásárolta a háborúban kilőtt mozdonyokat, vagonokat, mi megjavítottuk, ő eladta. Mint kovács kaptam munkát. Nem sokáig csináltam, mert a Regátban akkoriban csak a cigányok voltak kovácsok, s azt hitték, hogy én is az vagyok. Nagyon rosszul esett. Mesterséget cseréltem. A mozdonyszerelődében volt egy székelő ember, András bácsi, aki maga mellé vett mint inast. Két év múlva felszabadultam mint gépész. Akkor elmentem a vagongyárba. Munkáshiány volt. Nagyon sok pesti, csepeli és győri vasmunkás dolgozott itt Bukarestben, akik ide menekültek 19 után. Akkoriban még léteztek olyan kis kifőzdék, ahol italt is lehetett kapni. A kazánkovács volt a kifőzde, oda jártunk vacsorázni. Mitrunak hívták. Mondom neki egy este: „Te Mitru, találkoztam mozdonyszerelőkkel, akik Pestről jöttek, itt bujkálnak a periferián, és nincs semmi papírjuk. Tudnál valamit csinálni?” Azt mondja Mitru: „Ha istent ismersz, idehozzad őket, mert munka az van, én meghálálom.” Az irodából előleget kértem, hogy megvendégeljem őket egy vacsorával. Hoztam is vagy húsz embert, mind híres mozdonyszerelő volt. A gyár jól is ment azután, minden hónapban leadtunk egy mozdonyt. Két *echipa* volt, az egyik ben a pestiek, a másikban a románok dolgoztak. Jól megértettük egymást. Mindegyk megkapta a papírokat, jó fizetést, sőt még lakást is kaptak. Így aztán oda szegődtem melléjük, és mozdonyszerelő lettem. Itt tanultam meg igazán a gépészséget. Jól ment a dolgom, nemcsak nekem, megbecsülték a magyarokat, pedig románul is alig tudtunk. Nem bozgorozott le senki se bennünket. Ekkor már én *szindikát* munkás voltam. Emlékszem, 1925-ben, amikor először ünnepeltük május elsejét, én is kikaptam a kommunizmus végett. A Gara de Nord előtt *manifestáltunk*, a pártemberek közül vártunk valakit a gyűlésre. Rendőrök jöttek, tölcserbe beszéltek: „Părăsiți locul, părașiți locul!” Nem mozdult senki, álltunk. Akkor locsolni kezdett bennünket hat tűzoltókocsi. Előző nap vettem egy öltönyt az *Angloromunától* május elsejére, tönkre is ment.

— 1927-ben született a kislányom. Hibája lett annak is. Azt mondta az apja, ad ő annyit, hogy élete végéig lóbázhassa a lábát. Ő nem vízi orvostól orvosig, úgysem tudnak rajta segíteni. Hiába volt itt a nagy vagon... Többet jelentett az uram számára egy fél deci pálinka. Én otthon a családban sosem láttam részeg embert. De az uram sokszor berúgott. Bizony a háború előtt is sokszor kihűlt. Esténként elindult Tamásdáról, aztán reggelig kódorgott a hóban, mert eltévedt. Amikor meg elfáradt, leült, elszundított. Hát tudtam, ha egyszer kihűl örökre, elszáll a vagon, csak a lányom sántaságával maradok. Kivettem a kártyát egyszer, kétszer, háromszor... nem mutatott az semmi jót.

— A mozdonygyárból egy bútorgyárba szegődtem, az Obor piac mellé, egy zsidóé volt. Az jobban fizetett. Mindenki csak lassú Blaunak hívta. Ott megtanultam a gépasztalosságot. Beállítottam a gépeket, karbantartottam. Innen elmentem Victor Grădinarhoz, aki még többet adott, szintén bútorgyára volt a *strada Orzari-on*. Az udvarán egy cséplőgépkazánt meg egy csomó kimustrált gépet találtam. Üzembe helyeztem. Úgy csináltam meg, hogy a hulladékot használtuk fel. Hús inasa volt. Rengeteget keresett. 7500 lej kaptam egy hétre. Odahoztam az öcsémet is, hadd tanuljon szakmát. Őt is egy András, egy másik öreg székei vette maga mellé. Szerencsém volt az Andrásokkal. Hanem amikor az öcsém felszabadult, nagy baj történt. Szerelmes lett egy regáti lányba. Mondtam neki, marha vagy, öcsém, de nem hallgatott rám. Elbeszélte a lánynak, hogy ő amerikai születésű meg satóbbi. Ebből lett a bonyodalom, mert a lánynak a *cserkutól* is udvarolt egy őrmester, az meg nem nézte jó szemmel az öcsémet. Úgy intézte a dolgot, hogy öcsémet *dezertornak* tették, és négy évre ítélték el. Amikor meghallottam, mert ott is volt jó emberem, elvittem öcsémet az amerikai követségre, menedékkérelmet kértem. Tíz napig ültünk ott, míg a konzul elintézte a visszatelepődését Amerikába. 48 óra alatt el kellett hagynia az országot. Már arra se volt ideje, hogy búcsút vegyen anyánktól. Zombolyánál hagyta el a határt, Szerbián keresztül Genovába ment, onnan személyhajóval *Nevjorkba*. Öcsém távozta után én is eltűntem Bukarestből, egy szénbányában vállaltam állást, Doicești-en, Tirgoviste mellett. Egy rendőrprefektus volt a gazdám, Gheorghe Corbescunak hívták. Őt évig voltam nála. 1933-ban visszamentem Bukarestbe, a Griviciára. Ott ért a sztrájk.

Fűtták a szirénát, mi is oda tartottunk, mert akkor máshol dolgoztam, de utunkat állta a katonaság. Jobbnak láttuk, ha visszafordulunk. Egy vasárnap találkoztam a korzón Dobrescu tartalékos kapitánnyal. Volt egy benzinkútja, kiadná bérbe, mondta, harmincezerért. Kell-e? Kivettem. Az első hónapban alig adtam el három-négy száz litert. Megijedtem, mert ez így tiszta ráfizetés. Meghirdettem az újságban, aki nálam tankol húsz litert, annak ingyen lemosom a kocsiját. Az automatákat lebontottam, mérőkannákkal mértem a benzint. Jöttek a kuncsaftok. A sofőröket is megvettem. „Akarsz egy kis dohányt keresni?” — kérdeztem őket. Mindegyik benne volt. Olyan kocsisorok álltak a kút előtt, hogy félórát kellett várni. Kocsimosás, ablakmosás, megérte. Felfogadtam pár gyereket, ők is jól ke-restek a baksisból. Egyszer hallottam, amikor az egyik pénzes vevőm azt mondja a másik bojárnak: „Micsoda sor! Muszáj nekünk itt vásárolni?” „Hát idefigyelj!” — mondta a másik, és nagy pénzt adott, amit nem tudtam felváltani. Volt egy nagy fekete táblám, felírtam a kocsik rendszámát, és hogy mennyit kell visszaadnak. Másnap vagy harmadnap, amikor jött, megkapta a visszajáró pénzt. „Nahát ezért jövök ide” — mondta, és kívárta a sorát. Ez aztán megcsinálta a jó híre-met. Vettem egy ócska háromliteres víztartályt állvánnyal együtt, attól kezdve három-négy kocsit lehetett egyszerre mosni. Annyi kuncsaftom volt, hogy ötezer litert is kimértem egy nap. A következő évben már kilencvenezret kért tőlem a kapitány. Mondtam, nem éri meg. Úgy aztán Ciorogirlára mentem ki, Bukaresttől 18 km-re, Pamfil Şeicarunak, a *Curentul** című lap igazgatójának a birtokára. Olyan 50-60 hektáros gazdasága volt. Pamfil Şeicaru megkért, hogy *asszisztáljak* a villanytelepén, volt egy akkumulátortelepe is. Hát annyi minden volt azon a birtokon, hogy beleszerettem. Keltetőgép, tehenészet fejőgépekkel, disznóhizlalda, laboratóriumok, méhészet három-négy fizetett méhésszel. Ott láttam, hogyan készítik a takarmányt tudományosan a jószágnak. Mindennap megmérték a zsírfokát a tejnek. Ha kevés volt, akkor olyan takarmányt írt elő az orvos. Úgy tehát vagy ötven-száz között, mert állandóan változott a számuk. Ezeket nyáron sem vitték legelőre, úgy adagolták a takarmányt, hogy fonnyasztott lucernát és bodorkát kaptak, darát és napraforgó-pogácsát. Olyan állásokban voltak, amelyeket télen is fűtöttek. És a tisztség! Adott is mindegyik huszonöt liter felett, mert amelyik huszonöt alatt adott, azt kiszuperálták. Helyben nevelték az utánpótlást is. A disznókat is folyamatosan hizlalták, télen is fűtött ólakban. Mert hiába fogjuk azt december közepétől hizlalásra, amit meg-eszik egy nap, arra megy el, hogy fenntartsa a kalóriáját. 1936-ban gépészeknek álltam be egy főorvos birtokára, Piteşti alá, Robeşti-be. Hamar meguntam, vissza-mentem Bukarestbe. A Capşa előtt valaki rámszólt: „Mái, Petre Vintilă, unde mergi?” Pamfil Şeicaru volt. Mondom neki, meguntam már ezt az ide-oda vándorlást, hazamegyek, megpróbálkozom én is az életben. „Gyere hozzám a birtokra.” „Nem — mondtam —, magamnak akarok már végre dolgozni.” „Na fiam, ha haza-megy, nehogy azt hidd, hogy jobb sorod lesz. Meglásd, egyszer majd igazat adsz nekem.” Ideadta a névjegykártyáját. Ha valami bajom lenne, vagy megbántam volna, hogy hazamentem, csak írjak neki, de az igazat írjam. Mielőtt hazaindul-tam Bukarestből, vettem egy írógépet, s azon egy ujjal megtanultam írni. Ameri-kában majdnem mindenkinek volt. Hátha még vállalkozó is lesz az ember. Gondoltam, ezzel majd jobban tudok érvényesülni. Micskén lepedtem meg, mert Simonyifalván tizenhárom géptulajdonos volt. Ott nem lett volna megélhetésem. Micskének nem volt egy gépe sem. Amit nyáron csépeltem, abból vettem egy malomkövet meg felszerelést, és csináltam egy daramalmot. Tizennégyezer lej adót nyomtak rám, nem bírtam érvényesülni. Már lefoglalták a házat is meg mindent. Mentem a *prefektúrára audienciára*, nem fogadtak. Eltelt vagy három-négy hónap, hiába volt a sok beadott kérvény, a *percsepčia* foglalni akart, már ki is hirdették az árverezést. Elég az hozzá, hogy az addig beadott kérvények másolatait és az adóhivatal papírjait összeszedtem egycsomóba, és elküldtem Bukarestbe a *Curentul* szerkesztőségének, Pamfil Şeicarunak címezve. Teltek-múltak a napok, már el is feledkeztem a dologról, amikor a szomszédba egy juhász költözött. Azt mondta, a birkákat várja, mert ide jönnek a téli legelőről. Pár nap múlva megállt egy autó a ház előtt, kiszállt belőle a prefektus, az *adminisztrátor*, egy vasgárdista, a *prim-préter*. „H. Mihályt keressük” — mondták. „Én vagyok” — mondtam. Azt mondja mérgesen románul: „Mái báiatu, cum ai îndrăzni să faci două parole din judeţu meu.” Azzal kivette a zsebéből az újságot, s odacsapta az asztalra. Két oldalon végig rólunk írtak: „*In ce hal trăiesc cetăţenii în judeţul Arad în comuna Mişca?*” Én, mint aki semmiről sem tudok semmit. Milyen „szentjeim” vannak nekem Bu-karestbe, így a kapitány. Akkor elővettem az öt névjegykártyát, mert öt volt be-lőle: Corbescu rendőrprefektusé, Pamfil Şeicarué, dr. Zaharescu Caraimané, Ghe-

* Bukaresti bulvárlap.

orghe Brăteanué és még nem tudom, kié. Jóformán el sem olvasták, azt mondja a prefektus: „Te arestesz!” Mondtam: „Tessék.” Közben belépett a juhász a szomszédból, azt hittem, kérni akar valamit, mondtam, várjon egy kicsit, míg elvégzem a dolgomat az urakkal. Közben a prefektus verte az asztalt, és ordította. A juhász meg a suba alól elővette a fényképezőgépét, valami nagyot villant, aztán egyszerre csend lett. Akkor aztán békét hagytak. Három hét után hívatott a jegyző a község házára, s közölte: „Benne vagy a hivatalos közlönyben, mindent megbocsátott neked az adminisztráció, és levitték az adódat nyolcszáz lejre”. Ez után az incidens után sem hagytak rendesen dolgozni. Kisjenőből valakinek nem tetszett, hogy nekem daramalmom van Micskén, lefizette a kerületi orvost, Sándor Mihályt, csináljon valamit, zárja be a malmot. Vissza akarták vonatni az engedélyt azzal, hogy nincs kipadozva. Amikor már ez se volt baj, kitalálták, hogy közel vagyok az iskolához. Addig-addig, amíg kikényszerültem a falu szélére. Minden megváltozott. A központban jó volt, közel a kocsmá, közel az artézi kút, közel a bolt, jöttek az emberek, inni akartak, s ha nem volt pénzük, elloptak az asszonytól öt-tíz kiló tengerit, eladták. Én meg megvettem olcsóbbért. Úgy csináltam, mint a boltos. Eppen csak nála többet fizettem, hogy nekem hozzák. Akkor úgy volt, hogy az asszony lopott az embertől, az ember meg az asszonytól. Ott a központban hatvanöt vagonnal is ledaráltam egy évben, kint a faluszélen még tizzel sem. Nem volt mit csinálni, otthagytam Micskét. Borosjenőbe mentem. Vettem egy telket, házat építtettem, még le se volt pucolva, már járt a malom. A *kolonisták* között telepedtem meg, ők befogadtak és felkaroltak. Román emberek voltak, Moldovából meg Munteniából települtek erre a vidékre. Én mindig minőségi darát adtam. Éjjel megvágtam a követ, nappal nem volt megállás. A klient nem érdekli, hogy miért nincs, az érdekli, hogy legyen. Konkurrálni csak így lehet.

— Negyvennégy őszén behívták az uramat. Egész télen ott tartották munkaszolgálatra. Úgy mondták: *koncentra*. A környéken akkor már mindenütt oroszok voltak, még a közeli tanyákon is. Egyik éjszaka hallom, hogy beugrik valaki a kerítésen. A kisházban aludtunk a lánnyal, kinyitottam az ablakot, s elkezdtem segítségért kiabálni. Akkor már verték a konyha ajtaját. Én meg: „Segítsé, segítség!” Többen is lehettek, hallottam a topogásukat. Az ajtót meg egyre verték. Akkor ért oda Simon Jani meg Bondár Venci, akik meghallották a kiabálásomat. Jöttek, mert nekik volt az a dolguk, hogy elszállásolják az odatévedt katonákat. Jókör érkeztek, beszakadt az ajtó. Jani eléjük állt a konyhában: „Mit akartok ettől az asszonytól? Ennek sok gyereke van, és mind járványban, ide nem lehet bejönni.” Úgyhogy elvitte őket. De másnap ketten visszajöttek, meg akarták nézni a gyerekeket, hol vannak. Mutattam, ott alusznak a szobában, keresztben az ágyon, mind a heten. A lányom aludt ott, hatot hozzáhazudtam.

— Amikor Péter-Pálkor hazajöttem a *koncentráról*, hát látom, a ház végét leverte az eső, a kert megmunkálatlanul, mindenütt csak gaz, ott hevert gardaléba minden. A feleségem, amit otthon hagytam, mindent eladott. Nem volt neki szeretője, csak nem volt már érdeke, hogy velem éljen. Lusta volt, megszokta a jó módot, a pénzt elcukrászta nyavalyásokra. A többi a szegény rokonai élték fel. Athúztam a telet, tavaszkor odavettem próbára egy másik asszonyt. Nem hivatalosan, olyan vadházasság. Az meg megalálta a régi szeretőjét. Én hagytam ott. Kurvának jó volt, de feleségnek nem. Mondtam is neki. Magára vessen, hogy túlnézett rajtam.

— Eljött a január. Negyvenötöt irtunk. Egy este veri valaki a kaput: „Ereszszetek be!” Hát az uram jött meg. Hazáig zokniban, két rossz csizma a vállán, mert annak talpa se volt. „Kisjenőből jöttem a fagyon” — mondta. Lefeküdt, s attól kezdve nem kelt fel tavaszig. Valaki a szomszédok közül feljelentette, hogy hazaszökött. Jött is egy *szuboficer*, hogy visszavigye, de amikor bejött ide, és körbelábalt, meghökölt. Mondta is a másíknak románul: „Ez nem szökött, ezt hazarendték, ennek már vége.” Mondtam neki: „Na meggyőződött, mivé tették. Már akkor beteg volt, amikor maga bekísérte.” És a háború már régen véget ért. Akkor nyáron, amíg még lábadozott, behordtuk a termést, ő is segített. Csépeletünk volna. Lefeküdt az ágyba, ki se jött, nem érdekelte. Mondtam neki: „Hát gyere már ki, nézd meg, hiszen a lányod nem érti úgy, csak tizenkilenc éves.” Igaz, akkor már férjnél volt, nálunk éltek. Azt válaszolta: „Nem bánom én, csináljatok, amit akartok.” Abban az évben szedtek először *kótát*. Rám szakadt a sok munka. Négy ökör, két tehén, tinók, huszonöt disznó, aprójószág. Sok pénzt kaptunk a terményért. Egy egész zsákkal, mert milliós világ volt. Jó évnek ígérkezett. A falu alatt nagy tábla dinnye várt piacra. Híres volt az anti dinnye. Egyik nap azt mondja az uram: „Menjete Váradra, költsétek el a pénzt.” Menjünk. Olyan szorgos volt a vonat, hogy Tamásdán két napig rostokoltunk. A nagy tömeg miatt lemaradtam. Majd másnap nagy nehezen felkapaszkodtunk, a vejem a grádicscon állt

a zsák pénzzel. Ahogy tülekedtek, valaki belekapaszkodott a madzagba, a zsák kioldódott. Egyszer csak kiabál a vejem: „Anyám, valaki kioldotta a madzagot! Úgy fogom a hónom alatt a zsákot... Lehet, hogy nincs benne egy lej se.” Mondtam neki: „Mán mindegy, majd csak lesz valahogy.” Seres csizmadiamesternél szálltunk meg. Finom dolgokat csinált, a felesége varrónő volt. Jártak Antra ki, dolgozni. Kiborítottuk a pénzt a szőnyegre, hát nem hiányzott egy lej se. Sok millió volt, már nem emlékszem pontosan, de csináltattunk két bürgeri csizmát, egyet a vejemnek ötvenmillióért, egyet az uramnak negyvennyolc millióért. Seresnek adtam kétfélmilliót azért, hogy kihozza, ha kész lesz. Százmilliót már odaadtam, de még mindig nagyon sok maradt. Váradon már mindenütt rángatták le a redőnyöket, alig tudtuk elkölteni a pénzt. Csak tizenöt milliót vittünk haza. Akkor az egyszerű mi is milliomosok voltunk. Tamásdán szálltunk le a vonatról, már suhadt a nap, de én nagyon siettem, mert tudtam, hogy az uram kint van a dinnyénél. Átvágtam a sűrűn, ott találtam a gunyhónál. „Hoztatok haza pénzt?” — kérdezte. Tizenöt milliót, és a nászunknál is van még tizenöt millió. Na akkor holnap Gyarmatra kell menni, és rendelni egy új kocsit, hogy ne vesszen a pénz. „De hát két kocsi van” — mondtam. „Nem baj, feltesszük a padlásra” — válaszolta. Hazaküldött. Jó, hogy nem mentem. Egy ideig üldögéltünk a sötétben, én lefeküdtem a gunyhóban, ő a dinnyeföld végére ment, mert arról szöktak jönni a katonák, s jobb volt, ha ő adott nekik dinnyét, mintha összetaposták volna. Magával vitte a kutyát. De én csak féltem. Azt hittem, már odaért, amikor nagyon erőltlenül a közelből hallottam a hangját. „Jöttek a katonák? Vigyem a kést?” — kérdeztem. „Nem kell a kés, csak gyere ide.” Amikor odaértem, látom, hanyatt feküdt, bőrkabátja a feje alatt: „Itt a gyufa, nézd meg, mi van itt kétfelől.” Hát uram teremtem, mindenütt vér, vér. „Hát mi van veled? — mondtam. — Jaj, hát nekem mi bajod van?” Rohantam a nászomhoz, felvertem őket, jöjjenek a dinnyéhez, felköltöttem a lányomékat, befogtam az ökröket, szalmát, dunyhát, pokrócot tettem a szekérderekba, s mentem az emberem után. Annyi ereje se volt, hogy felszálljon a kocsira. Úgy tettük fel. Vittük be Zeréndre. A katonák átengedtek a kompon, mert mindegyik ismerte az uramat. Mind jártak a dinnyénél. Jó emberük volt az uram. Hajnalodott, mire az orvoshoz értünk. Rögtön megvizsgálta, injekciót adott neki meg gyógyszereket. Hazajöttünk, lefeküdtem. Reggel láttam, már alig van benne élet. Mondtam a lányomnak: „Hallod? Menjél! Aztán ha valakit találsz az úton, nem baj, mennyit kér, vágtsa az orvosért Zeréndre.” Pap Feri két sárga csikaja kétfélmillió lejt hozta el. Későn. Mire a komphoz értek, éppen akkor harangoztak... A koporsót megegyezésre vettük, csak úgy adta az asztalos. Temetés után, ha javul a pénz, majd akkor fizetjük. Kit érdekelt ez akkor. Eltemettük. Negyvenhét éves volt. A sok gyógyszert visszavittem a patikába. Adják el másnak.

— Kilencszázötvenig küszködtem a darálóval, aztán az osztályharc lépett előtérbe. Voltam én a pártban is. Amikor beléptem, akkor még olyan idők jártak, hogy még tíz embert kellett vigyem magammal. Ez volt a *kondíció*. Vittem. Ha én mentem, jöttek mások is. Egyszer valamelyik gyűlésen ott volt egy miniszter is, mert abból a faluból származott, kezdte lebegtetni az osztályharcot. Ki szólal fel, kérdezték. Én álltam fel: „Ha olyan jó, amit tetszik mondani, akkor miért éppen azokat állítják félre, akik világeletemben dolgoztak, s vitték valamire...?” Azt válaszolja nekem a miniszter: „Majd maga is belerázódik az osztályharc életébe, majd maga is beleéli magát...” Mondom neki én: „Az ország kereke is olyan, mint a kocsi kereke. A kocsikeréknek van tizenkét kullője, az ország kerekében nem tudom, hány millió... de ha én a tizenkettőtől kiütök hatot, az a kerék nem fog forogni.” Nemsokára ki is tettek a pártból. Kuláknak léptem elő.

— Amennyit asszonyként én akkor dolgoztam, senki sem a faluban. Három-négy vagon cukorrépát adtam be egyedül, ökrös szekérral hordtam be az állomásra. Odaálltam a vagon mellé, fohászkoztam, na anyám, hányd fel két méter magasra azt a hányezer répát a gombos villával. Akkor még nem volt kövesút, este megrakodtam, éjjel háromkor befogtam a négy ökröt, s indulás. Kettős ekével, négy ökrrel szántottam teljesen egyedül. Nem ment senki az ökrök előtt, betanítottam őket: csára, hajsza. Csá a jobbos, hajsza a balos. Így volt. Hát megtettek kuláknak.

— Ötvenegyben elvégeztem a cséplést Avram Iancuban, jött a parancs, hogy ebből a körzetből elvisznek húsz gépet a Székelyföldre. Kisjenőbe mentem, ott vagonírozottunk. Engem Tusnádra osztottak be egy másikkal. Mondom neki: „Szaktársam, a lányod a tanácsi irodában dolgozik, nem jött valamik különleges rendelet?” Olyan balsejtelmem volt, hogy mégse Tusnádra visznek bennünket. Az igazság az, hogy az előző évben is vittek már ki tőlünk gépet, emberrel együtt, aztán sose jött vissza a gazdája. Szóval mi mindig *fókonyecben* éltünk. Hivatalból.

— Férjem nem volt, azt csináltak velem, amit akartak. Egy este azzal jön a vejemnek a nagybátyja: „Hallod-e? Úgy gondolkozz, hogy téged is elvisznek a Duna-csatornához...” „Esetleg te!” Tagadta, pedig ő volt a kutya. Megmondták mások, akik hallották. Akire spekkelt, annak még a kútjából is kihúzták a vizet. Hogy nem találnak-e fegyvert nála. Olyan volt akkor a világ, mindenki feljelentett mindenkit, azt hitték, hogy akkor jobb lesz.

— Aztán ötvenháromban, hogy ide *planifikáltak*, ittragadtam. Ez az asszony megértett engem. Éppen Mihály-napkor volt huszonhét éve annak, hogy összekerültünk. Azóta megszoktuk egymást.

— Két kulák, ha összekerül, azontúl együtt vártuk a végrehajtót. Mikor ezért, mikor azért. El is vitték adóba mindent. Azt is, ami ki volt fizetve. De hát mi világeletünkben munkához voltunk szokva. Igazunk meg úgysem lehetett, hacsak a jóistenhez nem fellebbezünk.

— Az ember nem élhet úgy, hogy ne akarjon valamit, ne legyen vágya megvalósítani, amit elképzelt. Ha kellett, gőzgépet csináltam, építettem cséplőgépet, ha kell, kovácsolok, ha kell, asztalos vagyok vagy ács. Összetajkoltam ez a meglegházat, most kutat akarok fűrni hozzá. Mélyet, nagyon mélyet. Mindenütt van meleg víz a környéken. Nyolcvan méteren már 27 fokal a víz hőmérséklete. Megcsináltam a fűrófejet, ott vár a műhelyben, csak a háromlábú állvány kell még hozzá. A csörlők már megvannak.

— Tatát szél érte a tavaly, de most sem tud nyugton ülni, mindig matat valamit, vagy a kertben, vagy a műhelyben. Mindig próbál valamit. Tavaly látta a televízióban, hogy az amerikaiak csak minden két évben szántanak. Kipróbálta ő is. Szinte tengericsövei voltak, mint a fél karom. Tervezi, hogy motoros ekekapát csinál jövőre. A motor már a fészkerben van. Hiába nyugdíjas, belebetegedne a téblábolásba.

— Csak volnék negyvenéves, és lenne erőm, megmutatnám, hogy ebből a kis kertből is milliomos lennék. Hát akkor egy nagy gazdaságból! Minden attól függ, van-e értelme a küszködésnek.

— A tőkpalántákból lesz a téli tüzelő. A *szervian* paprikából, a paradicsomból, ha leszerződjük, abból kihozzuk az orvosság árát. Most, hogy nyugdíjunk is van, leszünk valahogy. Nekem kevés, a tatának 70. Nagy szerencse, hogy állami nyugdíjat kap. Két évig járt utána, amíg beszerezte Bukarestből a papirokat. Különben maradt volna kettőnknek a kétszer kilencvenhat.

— Csak azt sajnálom, hogy mint egykori kulák, a kollektívában nem hasznosíthattam a tudásomat. Nem is engedték, nem is bíztak bennünk. Ha szóltam valamiért, félreértették. Azt hitték, az ellenség mondja. Pedig jó szívvvel mondtam.

— A legjobb sorunk mégis akkor volt, amikor beléptünk. Közösen dolgoztunk, bírtuk a munkát, jól fizettek. Legelső évben tizenegy zsák búzát hozott haza az én emberem. Amikor berakták ide a gangra, s végignéztem rajtuk, én voltam a legboldogabb. Ennyi búzám sosem volt, még kulákkoromban sem.

— Amikor beléptünk, mindenki bevitte mindenét: ekéjét, boronáját, s mi lett vele? Ott állt a szabad ég alatt, amíg valamelyik elnök fel nem figyelt rá: „minek itt ez a sok ócskavas”, s elvitette a *décséához*. Beadtunk szekeret, állatot, most meg, amikor nem lehet rámenni a földre a nehéz traktorokkal, meg motorina sincs, milyen jól fogna a két ló szántani, ekekapázni vagy bármit csinálni, csak tegyen az ember, ne hagyja tönkremenni a földet, a termést, az életet.

— Földre én már nem vágyom, ha ingyen adnák se. Minek az? Csak azért, hogy szántsam, meg vessem be, meg dolgozzak látástól vakulásig? Hiába termett annak idején száz mázsa búza, nem maradt egy szem se. Elvitték. Ilyen adó, olyan adó, aztán a kenyeret meg venni kellett. S hol volt még a jövő évi vetőmag? Nem kéne, ha utánam hajítanak se. Annyi kell csak, ha meghalunk, legyen mit ránk kaparjanak.

Nikolits Árpád